

ATATÜRK İNKILAPLARI

Atatürk İnkılaplarının Amaçları

1. Türkiye'yi muâsır medeniyet seviyesinin üzerine çıkartmak
2. Modern Avrupa devletleri ile Türkiye'yi bütünleştirmek
3. Osmanlı Devleti'nden kalmış ve halkın ihtiyaçlarına cevap vermeyen müesseselerin yerine çağdaş müesseseler kurmak
4. Türkiye'de milli egemenlik ilkesini yerleştirmek

şeklinde sıralanabilir.

Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

Saltanatın kaldırılmasıyla;

- TBMM, Abdülmecid Efendi'yi halife seçerek, halifeliğin devam ettirilmesini sağlamıştır.
- Milli egemenliğin gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır.
- Saltanatın kaldırılmasıyla devletin lâikliği konusunda ilk aşama gerçekleştirilmiştir.
- İtilâf Devletleri'nin Lozan Konferansı'nda ikilik çıkarma planları sonuçsuz kalmıştır.

Cumhuriyetin İlânı

29 Ekim 1923'te TBMM anayasa değişikliğini kabul ederek yeni Türk Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğunu onayladı.

Cumhuriyetin İlân Edilmesinin Sonuçları

- Yeni Türk Devleti'nin yönetim şeklinin Cumhuriyet olarak belirlenmesiyle 1921 Anayasası'nda esaslı değişiklikler yapılmıştır. Türkiye'nin hükümet şeklinin Cumhuriyet, dininin İslâm, resmi dilinin Türkçe olduğu şeklindeki madde Anayasaya konulmuştur.
- Cumhuriyetin ilanı ile devlet rejiminin adı belirlenmiş, bu konudaki tartışmalar sona erdirilmiştir.
- Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı, ilk Cumhuriyet hükümetini kurma görevini İsmet Paşa'ya vermiş, Fethi (Okyar) Bey de TBMM Başkanlığı'na seçilmiştir.
- Cumhurbaşkanı'nın seçilmesiyle devlet başkanlığı sorunu çözüme kavuşmuştur.
- Meclis hükümeti yerine kabine sistemi getirilerek, yürütme işlerinin gecikmemesi sağlanmıştır.
- Milli Mücadelenin başından beri amaçlanan ulusal egemenlik düşüncesi başarılı olmuş, çağdaşlaşma yolunda da önemli bir adım atılmıştır.
- Cumhurbaşkanı seçimini Meclisin yapacağı kesinleşmiştir.

Halifeliğin Kaldırılması

Halifeliğin Kaldırılmasının Nedenleri

- Saltanatın kaldırılması ve Vahdettin'in ülkeyi terketmesinden sonra TBMM, Abdülmecit Efendi'yi halife seçti. Çünkü kamuoyu henüz halifeliğin kaldırılmasına hazır değildi. Halbuki, Cumhuriyetin ilânı ve devlet başkanının seçilmesi ile halifeliğin rolü kalmamıştı.

- Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanından sonra eski rejim taraftarlarının sığınabilecekleri tek güç olarak halifelik kalmıştı.
- Bazı TBMM üyeleri, halifeyi milletin üzerinde görmeye başlamışlar, "TBMM Halifenin, Halife de TBMM'nindir." şeklinde propagandalara girmişlerdi.
- Türkiye, çağdaşlaşma yolunda olduğuna ve laikliği amaçladığına göre halifeliğin böyle bir rejimde yeri yoktu.

Bütün bu sebeplerden dolayı 3 Mart 1924 günü alınan bir kararla halifelik kaldırıldı. Aynı gün;

- şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti kaldırıldı. Böylece lâik devlet yolunda önemli bir adım atıldı. Daha sonra yerine Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu.
- Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti Kaldırıldı. Böylece Genelkurmay Başkanlığı'nın hükümet ve siyaset dışına çıkması sağlandı.
- Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılması kararlaştırıldı.

Halifeliğin Kaldırılmasının Sonuçları

- Halifeliğin kaldırılması laikliğe geçişin en önemli aşaması olmuştur.
- Halifeliğin kaldırılması Türkiye'de inkılâp sürecini hızlandırmış ve inkılâplar için elverişli bir ortam hazırlamıştır.
- Türkiye'de ümmetçilik arayışları sona ermiştir.

Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri

Müdafaa-i Hukuk Grubu ve Halk Fırkası'nın Kurulması (9 Ağustos 1923)

TBMM 1 Nisan 1923'te tarihi görevini tamamlayarak seçimlerin yenilenmesini kararlaştırdı. Mustafa Kemal Paşa da seçimlerden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yerine Halk Fırkası'nı kurdu. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi olan Halk Fırkası'nın başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçildi. Bu arada yapılan seçimlerle, ikinci grup mensupları meclisten tamamen uzaklaştırılmış oldu.

Ordunun Siyasetten Ayrılması

Mustafa Kemal Paşa, daha II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Partisi'nde gördüğü ordu ile işbirliğini tenkit etmişti.

Bu tecrübelerin ışığında önce 3 Mart 1924'te o zamana kadar hükümette yer alan Genelkurmay Başkanlığı politika dışında bırakıldı. Ardından komutanların milletvekili olmalarının kaldırılmasıyla ordunun siyasetten ayrılması sağlandı. Ordunun siyasetten ayrılması ile meclisteki rekabetin iç çatışmaya dönüşmesi önlenmiştir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Mustafa Kemal Paşa'da mecliste demokrasinin yerleşebilmesi için yeni bir partinin kurulmasını gerekli görüyordu. Cumhuriyet rejiminin yerleşebilmesi için başka partilerin varlığı ve hükümetteki partinin denetlenmesi gerekiyordu.

Muhalif milletvekilleri hazırlıklarını tamamladıktan sonra 17 Kasım 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular. Partinin başkanlığına Kazım Karabekir getirildi.

şeyh Sait İsyanı

İsyanın Nedenleri

- Yenilik hareketlerinin hızlanması
- İngiltere'nin kışkırtmaları
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın çalışmaları
- Hilafet ve Saltanatı geri getirme düşünceleri

Şeyh Sait Ayaklanması 13 Şubat 1925'te Diyarbakır'da başladı.

İsyancıların amacı Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak ve Osmanlı devlet düzenini geri getirmektir. İsyan kısa sürede Erzurum, Elazığ, Muş, Bitlis gibi doğu illerinde yayıldı. Ali Fethi Okyar Hükümeti isyanın bastırılmasında başarılı olamayınca istifa etti. Yeni hükümeti kuran İsmet Paşa aldığı askeri ve siyasi önlemlerle isyanı bastırdı.

Şeyh Sait Ayaklanması'nın Sonuçları

- Doğu Anadolu Bölgesi'nde bozulan huzuru sağlamak amacı ile Takrir-i Sükun Kanunu çıkarıldı (4 Mart 1925). Bu kanun 1929 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti yıprandığı için İngiltere Musul sorununun kendi lehine çözülmesinde büyük avantaj sağlamıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya yönelik ilk isyan bastırılmıştır.
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası isyanda rolü olduğu gerekçesi ile kapatılmıştır (5 Haziran 1925).
- Türkiye'de çok partili hayata geçiş için yapılan ilk deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır.
- Şeyh Sait isyanı, Türkiye'de çok partili hayata geçiş için ortamın uygun olmadığını ve henüz demokrasinin tam anlamıyla uygulanamayacağını göstermiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı

12 Ağustos 1930'da Fethi Okyar Mustafa Kemal Paşa'nın onayıyla Serbest Cumhuriyet Partisi'ni kurdu. Bir süre sonra teşkilâtlar oluşturmaya başladı. İşte bu esnada inkılâplara karşı olanlar partiye girmeye başladılar. Bir süre sonra inkılâplar, hükümet ve lâiklik aleyhine gösteriler ortaya çıktı. Fethi Bey'in kontrolünden çıkan olaylar, kendisini Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya getirdi. 18 Aralık 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kendi kendini feshetti. Böylece ülkemizde Cumhuriyetin ilânından sonraki çok partili hayata geçişteki ikinci deneme de başarılı olamadı. Bundan sonra Atatürk döneminde bir daha girişimde bulunulmadı. Ülkemizde çok partili hayat ancak 1946'da başlayabilmiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendi kendini feshetmesinden sonra Menemen Olayı meydana geldi. Derviş Mehmet ve adamları 23 Aralık 1930'da Menemen kasabasında isyan ettiler. İsyanı bastırmaya gelen Asteğmen Kubilay öldürüldü. Menemen Olayı süratle bastırıldı. Bu olay, Serbest Fırka'nın kapatılmasının ne kadar yerinde bir davranış olduğunu göstermiştir.

Hukuk Alanındaki İnkılâplar

Hukuk İnkılâbının Nedenleri

- Milliyet, din, mezhep ve tarikat farklılıklarından dolayı ülkede hukuk birliğinin sağlanamaması
- Halkın evlenme, boşanma ve miras gibi konularda kendi dini kurallarını uygulaması
- Ceza hukukunun şahısların güvenliğini sağlamada yetersiz kalması ve modern ceza hukukuna uymaması
- Mahkemede tek yargıcın (kadı) bulunması
- Kadın haklarıyla ilgili kanunların yetersiz kalması

- İktisadi ve ticari hayatı düzenleyen kuralların yetersiz kalması
- Müslüman olmayan azınlıkların kişisel hukuk ve aile hukukuna ait sorunları kendi dini kurallarına göre çözmeleri
- Eski hukuk sisteminin çağın gelişmeleri karşısında yetersiz kalması
- Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı medeniyetine katılmayı hedeflemesi
- Devletin lâik bir karakter kazanmasının gerekliliği

Medeni Kanun'un Kabulü

TBMM, 17 Şubat 1926'da yeni Medeni Kanunu kabul etti. Bu kanun 6 Ekim 1926'da yürürlüğe girdi.

Medeni Kanun'un Kabulünün Sonuçları

- Kadınlarla erkekler arasında toplumsal ve ekonomik alanda tam bir eşitlik sağlanmıştır. Kadınlara istediği mesleğe girme hakkı tanınmıştır.
- Evlilik, devlet kontrolü altına alınarak resmi nikâh zorunluluğu kabul edilmiştir.
- Çok kadınla evlenme yerine tek kadınla evlilik kararlaştırılmış, Medeni Kanun ile modern Türk ailesi kurulmuştur.
- Mirasta kız ve erkek çocuklar arasında eşitlik sağlanmıştır.
- Boşanmada serbestlik kaldırılarak belli şartlara bağlanmıştır.
- Toplumsal hayat çağdaş gelişmelere göre düzenlenmiştir.
- Kabul edilen kanunlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşlarına uygulanır hale getirilmiştir. Böylece hukuk bakımından vatandaşlar arasında din ve mezhep farkı gözetilmemiştir.

- Türkiye'deki Müslüman olmayan topluluklar, Lozan Antlaşması'nın kendilerine tanıdıkları haktan vazgeçtiklerini ve Türk Medeni Kanunu'na uymak istediklerini bildirdiler. Hükümetçe de bu isteğin kabulüyle Avrupa devletlerinin müdahaleleri ortadan kalkmıştır. Patrikhane ve konsoloslukların mahkeme kurma yetkileri de sona ermiştir.
- Hukuk birliği sağlanmıştır.

Türk Kadınlarına Siyasal Hakların Verilmesi

1930 yılında kabul edilen Belediye Kanunu ile kadınların belediye seçimlerine katılmaları sağlandı. 5 Aralık 1934'te kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanındı. Böylece Türk kadını hukuk alanında tam olarak erkeklerle eşit oldu. Avrupa devletlerinden çoğu, kadınlara bu imkânları sağlayamadan, Türk İnkılâbı'nın kadınlara siyasal haklar vermesi Atatürk'ün kadınlara verdiği değeri göstermektedir.

Eğitim Alanındaki İnkılâplar

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla;

- Bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.
- Azınlık ve yabancı okulların dini ve siyasi amaçlarla öğretim yapmaları önlenmiştir.
- Yabancı okulların ders programlarına Türkçe kültür dersleri konmuş ve bu derslerin Türk öğretmenler tarafından okutulması sağlanmıştır.

- Devlet eğitimin her çeşidiyle uğraşmaya başlamış, Milli Eğitim Bakanlığı bütün eğitim ve öğretim işlerinin tek sorumlusu haline gelmiştir.
- Medreseler kapanmıştır.
- Eğitimin lâikleşmesi alanında önemli bir adım atılmıştır.

Lâtin Harflerinin Kabulü (1 Kasım 1928)

Meclis, 1 Kasım 1928'de yeni harflere dair çıkardığı kanunla Arap harfleri yerine Lâtin alfabesini kabul etmiştir.

Lâtin harflerinin kabulüyle;

- Batı dünyası ile yakınlaşma yolunda önemli bir adım atılmıştır.
- Çağdaşlaşmada önemli bir engel oluşturan yazı meselesi çözümlenmiştir.
- Okuma - yazma oranı sürekli artarken, basılan kitap sayısında da büyük bir artış meydana gelmiştir.

Yeni Tarih Anlayışı

Atatürk, Türk tarihinin sadece İslâm ve Osmanlı tarihleriyle sınırlı olmasını kabul etmiyordu. Bu nedenle tarih konusunda araştırmalar yapmak üzere Türk Tarih Kurumu'nu kurdu (15 Nisan 1931). Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasıyla milli tarih anlayışı yolunda önemli bir gelişme kaydedildi.

Türk Dilinin Geliştirilmesi

Atatürk, dil çalışmalarının planlı bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla Türk Dil Kurumu'nu kurdu (12 Temmuz 1932).

Dil inkılâbıyla;

- Türkçeyi, Osmanlıların halk tarafından benimsenmemiş kelime ve kurallarından arındırmak
- Yabancı kelimeler yerine halk arasında kullanılan ya da yazılı kaynaklarda yer alan yeni kelimeler türetmek
- Türkçenin zenginliğini ortaya koymak
- Türkçenin bilim dili konusunda da gelişmesini sağlamak

amaçlanmıştır.

Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kurulması milliyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılmıştır.

Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan bir kanunla tekke, zaviye ve türbeler kapatılmıştır. Böylece Türk toplumunun çağdaşlaşması ve lâikleşmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Yine aynı kanunla "şeyhlik, dervişlik, dedelik, seyyitlik, çelebilik, türbedarlık" gibi ünvanlar kaldırılmıştır.

Kılık - Kıyafetin Düzenlenmesi

25 Kasım 1925 tarihinde şapka Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla Türk erkeklerinin başlık olarak şapka giymesi kararlaştırılmıştır. 1934 yılında çıkarılan bir kanunla da hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun din adamlarının mabetler ve ayinler haricinde dini kıyafetle dolaşmaları

yasaklandı. Sadece Diyanet İşleri Başkanı, Rum ve Ermeni Patrikleri, Hahambaşı her zaman dini kıyafet giyebileceklerdi.

Kılık-kıyafet düzenlenmesi çalışmaları çağdaşlaşma ile ilgilidir.

Ölçüler ve Takvimde Değişiklik

Batılı devletlerle olan münasebetlerini geliştirmesi için takvim ve ölçülerin de düzenlenmesi gerekiyordu. 26 Aralık 1925 tarihinde çıkarılan bir kanunla çağdaş dünyanın kullandığı Milâdi Takvim kabul edildi. 1 Ocak 1926'dan itibaren de uygulandı. Yine aynı tarihte uluslararası saat kabul edilerek gün, gece yarısından başlatıldı ve yirmidört tane saat birimine ayrıldı.

Osmanlı ülkesinde uzunluk ve ağırlık ölçüleri de geleneklere göre düzenlenmişti.

Okka, arşın, endaze, kile vb. yörelere göre değişen ölçülerin kullanılması ekonomik hayatta bazı karışıklıklara neden oluyordu. 1931 yılında kabul edilen bir kanunla metre ve kilo sistemi getirilerek ticaret ve ekonomi alanlarında işlemler kolaylaştırıldı. Yurdun her tarafında düzenli bir ölçü sistemi kuruldu.

Batılı ülkeler pazar günü tatil yapmaktaydı. Türkiye'nin bu ülkelerle ekonomik ilişkileri gelişmekte olduğundan hafta tatilinin yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. 1935 yılında alınan bir kararla pazar günü hafta tatili olarak benimsendi.

Soyadı Kanunu'nun Kabulü (21 Haziran 1934)

Kişilerin toplumsal hayatta kolaylıkla tanınmaları amacıyla 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu kabul edildi. Bu kanuna göre her aile bir soyadı alacak, soyadları Türkçe olacak, rütbe, memurluk, yabancı ırk, millet adları

ile ahlâka aykırı ve gülünç kelimeler soyadı olarak kullanılamayacaktı. Soyadı Kanunu'nun kabulünden sonra TBMM Türk milleti adına, Mustafa Kemal'e Atatürk soyadını vermiştir.

1934 yılında çıkarılan diğerk bir kanunla "ağa, hacı, hoca, hafız, hocaefendi, bey, paşa, hanım, hanımefendi" gibi eski toplum zümrelerini belirten ünvanlar kaldırıldı. Aynı kanunla, eski Osmanlı idarecilerinin verdiği tüm nişan ve rütbeleri taşımak yasaklandı.

Ekonomi Alanındaki Gelişmeler

İzmir İktisat Kongresi (18 Şubat - 4 Mart 1923)

İzmir İktisat Kongresi'nde;

- 1. Hammaddesi yurt içinde yetişen veya yetiştirilebilen sanayi dallarının kurulması**
- 2. Küçük imalattan süratle fabrikaya geçilmesi**
- 3. Özel sektörcce yapılamayan teşebbüslerin devletçe gerçekleştirilmesi**
- 4. Özel teşebbüse kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulması**
- 5. İşçilerin durumunun düzeltilmesi gibi kararlar alınmıştır.**

Milli Ekonominin Kurulması

Tarım

Osmanlı İmparatorluğu döneminde köylü, ağır vergiler altında eziliyordu. Özellikle âşâr vergisi köylüler için büyük yük haline gelmişti. Âşâr vergisi genel bütçe gelirinin % 40'ını oluşturuyordu. Yeni Türk Devleti böyle bir gelirden vazgeçti. 17 Şubat 1925'te çıkarılan bir kanunla âşâr vergisi

kaldırılarak yerine arazi vergisi konuldu. Böylece köylünün rahatlaması sağlanmıştır.

Köylüye yardım etmek amacı ile tohum ıslah istasyonları, numune çiftlikleri kuruldu.

Traktör kullanılması teşvik edilerek ucuz alet ve makina dağıtıldı. Tarım Kredi Kooperatifleri kuruldu. Yüksek Ziraat Enstitüleri açılarak tarımla ilgili bilimsel araştırmalar yapılmasına imkân hazırlandı. Tarım faaliyetlerini geliştirmek ve çiftçilere kredi kolaylığı sağlamak amacıyla Ziraat Bankası geliştirilerek kredi imkanları artırıldı.

Sanayi

Kurtuluş Savaşı'nın sonunda İstanbul, İzmir ve Adana'da birkaç dokuma fabrikası ile İstanbul'da bir askeri fabrika ülkenin sanayi gücünü meydana getiriyordu. Halbuki, kalkınmak için sanayileşmenin gerçekleşmesi gerekiyordu.

Sanayi kuruluşlarını teşvik amacıyla 28 Mayıs 1927 tarihinde "Teşvik-i Sanayi Kanunu" çıkarıldı. Bu kanunla özel teşebbüse yatırım yapmada pekçok kolaylıklar sağlanmıştır. 1929 yılından itibaren gümrük tarifelerinin yükseltilmesi de, memleketimizdeki sanayii dış rekabette korumayı amaçlamıştır.

Yeni devletin kuruluşundan 1933'e kadar geçen dönemde sanayileşme istenilen seviyede gerçekleşmemiştir. Bu durumda;

- Gelir seviyesinin çok düşük olması
- Özel sektörün yetersiz olması
- Teknik bilgi yetersizliği
- 1929'a kadar sanayinin dışı karşı himaye edilememesi

- Özel sektörün Teşvik-i Sanayi Kanunu'na rağmen yapabildiği yatırımların miktar ve çeşit itibariyle yeterli olmaması

1929 dünya ekonomik bunalımının olumsuz etkileri gibi nedenler önemli rol oynamıştır.

Ülkemizde 1934 yılında ilk defa planlı ekonomiye geçildi. 1934 - 1939 yılları arasında "Birinci Beş Yıllık Plan" uygulandı. Hazırlanan bu plana göre, özel sektörün gerçekleştiremeyeceği yatırımlar devlet eliyle yapılmaya başlandı. Plân doğrultusunda dokuma, demir, kâğıt, cam ve kimya alanlarında 1937'ye kadar onaltı fabrika kuruldu. Fabrikaların işletmeye açılmasıyla dışarıdan alınan mallar yüzde elli oranında azaldı. "İkinci Beş Yıllık Plân" ise İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı uygulanamadı. Fakat, 1945 yılına kadar süren savaş esnasında Türkiye, dışarıya muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Sümerbank'ın açılmasıyla elde edilen başarı, yeni kuruluşların açılmasını teşvik etmiş ve maden işleri ile uğraşacak Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurulmuştur (1935). Böylece sanayide devletçilik ilkesi iyice yerleşmiştir.

Yeni dönem, sanayi alanındaki hizmetlerin doğrudan devlet tarafından gerçekleştirildiği Devletçilik politikasının uygulandığı bir dönem olmuştur.